

ПОГОВОР: О ПРИЛОЗИМА ЗА ИСТОРИЈУ СРПСКЕ СОЦИОЛОГИЈЕ ДРАГОЉУБА Б. ЂОРЂЕВИЋА

„Питам се и сâм: ама шта ме је спопало последњих година да час по час напишем скицу, чланак, студију или књигу о прошлости југословенске, српске и нишке социологије, објавим напис о битним социолозима који нису више међу нама или су на силаску професионалног и животног пута? (...) Одговор није једнозначан. Мноштво је разлога тој мојој заузетости – о некима сам писао у одговарајућим приликама – те ћу овога пута придодати два: *време* (и људе), које најчешће описујем; и *памћење*, које ме добро служи.“

Драгољуб Б. Ђорђевић
(из текста о Јовану Ћирићу)

Писање и објављивање историје социологије замашан је и одговоран подухват, те излажење на мегданлук овом изазову није било претерано популарно међу домаћим социолозима.²²² Разазнавање природе друштвеног универзума приоритет је социологије као научне дисциплине, док је у опису позива социолошких делатника да периодично извештавају о њеним дометима и доприносима у националним и светским оквирима. Подсећа нас на то и проф. емеритус, Љубиша Митровић (2023, 989), у недавном осврту на студију руске социолошкиње о развоју југословенске социологије: „Упознати корене настанка и развоја једне науке интегрални је део културе памћења у академској заједници, али и основна претпоставка за разумевање њених савремених контроверзи и остварених домета.“

„О њима за нас“ аутентично је сведочанство о (не само) српским социолошким одличницима, али и о приређивачевим сумирањима статуса домаће социологије, њеним досадашњим резултатима и будућим дометима. Но, на начин сасма другачији од свих до сада предузетих покушаја. У заједничке корице повезани су нестандардни предговори и уводне студије за споменице, самоприређене или у изведби утицајних научних институција, уз додатак два вођена интервјуа.

Наш аутор не припада људима који се социологијом баве „из фотеље“ (enl. *armchair sociologists*), тачније прегледима и расправама о различитим теоретским перспективама кроз које је дисциплина пролазила током свог развоја. Нити му годе, за разлику од неких савременика, „светлости позорнице“ и медијски позиви да о свему и свачему износи своје мишљење. Напротив, све од дипломске и

²²² Руку на срце, слично ствари стоје и у сродним дисциплинама (консултовати: Antolović 2023; Babović 2011; Bošković 2015, 2021).

докторске радње, па до руковођења опсежним социоемпиријским пројектима, био је „херој“ теренских истраживања²²³ и конференцијских дружења. Инвентиван у осмишљавању нових оперативних процедура за прикупљање података, вазда оран за дебату о њиховој исправности, уз иће и пиће и у облацима дуванског дима. Управо у кафани, тој јединственој „социолошкој лабораторији“ (Ђорђевић 2012), након неколико здравица и неформалних реченица размењених за заједничким столом, непогрешиво је препознавао сродне душе и успостављао са њима искрена познанства. Банално, али истинито: његова најдрагоценија имовина одувек су били *пријатељи*. Лични и професионални дигнитет улагао је у доживотна другарства са од себе старијим професорима. Упознавао их је, откривао њихове чари и покоје мане, пратио професионалне опусе, али и судбине на социолошкој сцени. И све уредно памтио.²²⁴ А са протоком и налозима времена, подухватио се записивања архиве сећања на папир, питко и са ставом, не дозвољавајући да склизну у хвалоспев и панегирик, скројене да се свима допадну.

Суптилна интимизација са портретисаним ликовима пред лице јавности, посебно стручне, изнесена је једноставним, а истовремено прегнантним стилем писања којим се аутор издваја у односу на друге који су писали слична штива. У складним реченицама готово је немогуће наћи сувишну реч. Препознајемо, заправо, шарм и радост бављења интелектуалним послом. Кад говорите о другима, говорите о себи, јер иза сваког вашег става, реченице или избора стоји ваш морално-професионални профил.²²⁵

---

²²³ Остаће ми занавек у меморији сопствена иницијација у практичну социологију. Као тек свршеног факултетлију, у лето 1998. године ставио ме је у своју „ладу“ и повео у обилазак 66 села нишке општине како бисмо кроз културу сахрањивања Рома пропитали природу односа већинског становништва спрам скрајнуте етничке групе и установили оригиналну типологију ромско-православних сеоских „вечних кућа“ (Ђорђевић и Тодоровић 1999). Ту прашину сеоских друмова никад нисам отресао са сопствених ципела, а ромологија је судбински одредила и моја каснија професионална интересовања.

²²⁴ Да се још једном присетимо речи почившег Рајка Ђурића, првог интелектуалца међу српским Ромима, о мањкавости памћења: „Али, ова драгоценост особина људског духа, често, ни под најповољнијим условима није поуздан чувар“ (Ђурић 1990, 5; цитирано према: Ђорђевић 2010, 33).

²²⁵ “Оно што чини понеку моју књигу занимљивом бројном публикуму – одатле два, три, четири издања – јесте: одабир теме, језик, приступ и обрада. (...) Социолошки језик би требало да буде живописан, врцав и читљив... Користим и стих и песму, цртицу и запис, афоризам и анегдоту, сведочанство и новинцијски прилог, цртеж и карикатуру, фотос и видео-исечак... Зашто рабим разне жанрове? Зато што ме не занима кабинетска и 'преписивачка', сувопарна и јалова социологија; њени производи који 'просто пролазе кроз читаоце не остављајући никакав траг“ (Тодоровић 2019, 33-34), објашњава сâм аутор аутохтоност, особеност и препознатљивост трудољубиво приређених монографија и колекција радова.

Ишчитавањем истанчано исписаних портрета разоткривамо вишеслојност пишчевог приступа пробраном кругу учитеља и пријатеља. Најпре су скицирани као светионици, оријентира, мере и ослонци стваралаштва и човечности. Утемељивачи су и најужорнији представници појединих националних социолошких дисциплина (социологија религије, социологија села, социологија културе). Својим предавачким каријерама пресудно су обележили израстање и обликовање многих нараштаја академица на друштвено-хуманистичким факултетима бивше нам СФРЈ.

Са примереном дозом академске озбиљности извајани су им животописи и раскрсја универзитетских каријера. Вишедеценијски прегалачки рад социолошких изабраника еснаф²²⁶ и челне образовне институције овлашно су вредновали (Ивана Цвитковића примила је у редове „бесмртника“ босанско-херцеговачка академија, али су на своју срамоту САНУ и ЦАНУ одбиле кандидатуре Ђура Шушњића и Ратка Р. Божовића). Поједини великани су због непристајања уз мејнстрим политичку идеологију или захваљујући локалним политичким сплеткама трпели голему штету и буквално заустављани у лету (дводеценијско престоничко изгнанство Веселина Илића након суровог разрачунавања комунистичке врхушке са нишким и српским либерализмом или подмукло спутавање Ђура Шушњића у напредовању у служби и свијању породичног гнезда које га је нагнало на „трансфер“ из Константиновог града у чувени загребачки ИДИС).

Ненаметљиво, али белодано, Ђорђевић их овековечује као трудбенике велике животне и радне енергије: узносили су се над породичним и друштвено-историјским ломовима и материјалним недаћама, учвршћујући се у моралној стамености (Ђуро Шушњић); достојанствено прелазили преко моралног дифамирања и срамног избегавања нишевљанске социолошке братије и, након професионалне рехабилитације, центлменски прихватили на сопствена плећа терет опстанка и даљег развоја Филозофског факултета у Нишу, најважније високошколске установе у југоисточној Србији (Веселин Илић); стрпљиво, уз рад, достигали највише универзитетске почести и истрајавали у урбаном гротлу, одужујући се касније завичају трајним читавањем „Власинских сусрета“ у историју балканске руралне социологије (Ђура Стевановић); иним књигама, студијама, радовима у зборницима и енциклопедијама, чланцима у часописима и годишњацима, недељним и дневним новинама, суверено се кретали између и преко граница уже струке – од географије до социологије насеља (Јован Ћирић) и ванредном стручном и предавачком активношћу кумовали осмишљавању и реализовању ниске студијских предмета и једног интернационалног магистарског програма из области религијских студија (Иван Цвитковић).

---

²²⁶ Интелектуалног поштења ради, треба рећи да се Српско социолошко друштво, на предлог нишког Филозофског факултета, одужило и Ђури Стевановићу и Ђуру Шушњићу додељивањем награда за животно дело „Радомир Лукић“ (првом 2016, а другом 2020. године).

Ограђујући се од неоснованих притужби за празно беседовање и алалверисање, не либи се Ђорђевић изрицања одрешитих похвала на рачун својих миљеника: „канонски социолог за наше прилике и социолошку традицију“ и „једини живи мудрац којег познајем“ (Ђуро Шушњић), „врстан аналитичар актуелне свакидашњице и културних потреба“ и „добри дух социологије у П. П. Његошевој земљи“ (Ратко Р. Божовић), „центлмен у животу, са културом и манирима несвојственим просечном нишком интелектуалцу и паланачком менталитету“ (Веселин Илић), „да се којим случајем скрасио у родном месту, а не у Константиновом граду, био би одмах до Драгољуба Јовановића, најпознатијег Пироћанца“ (Јован Ћирић), „социолошка академска заједница не би напредовала без таквих дејственика и професионалаца који се жртвују на ползу колега и струковне организације, нештедимице утемељују удружења, сазивају конференције, штампају публикације, стају иза истраживања, промоција, запошљавања... (Ђуро Стевановић) и „социолог религије свестраног увида и истински хуманиста“ (Иван Цвитковић).

Из знатног научног приноса високоучених социолога издваја књиге миљенице, које су, према његовом субјективном суду: „наговарале“ на социологију као критичку и хуманистичку науку прве генерације нишких бруцоша („Критика социолошке методе“ – Ђуро Шушњић), стимулисале проучавање села у тренуцима када су се над српском и црногорском социологијом села били надвили тамни облаци („Природност села – Огледи о црногорском селу“ – Ратко Р. Божовић), објединиле знања из социологије насеља, урбане географије и социјалне демографије о нишкој општини („Енциклопедија Ниша I – Природа, простор, становништво“ – Јован Ћирић) или, у тренутку објављивања, пресудно обогатиле недостајућу религиолошку литературу мултикултурног и мултиверског Балкана („Рјечник религијских појмова“ – Иван Цвитковић).

Са нескривеним задовољством открива догађање ил’ два – чашћевање испод столетног дрвета у Плужинама са Ратком Р. Божовићем током одвијања научног скупа; кратки телефонски разговори са Веселином Илићем и Ђуром Шушњићем који су развејали, ако их је уопште и било, недоумице око преимућства на катедрама за социологију религије у Нишу и Београду; спремање дипломске радње из социологије насеља код проф. Ћирића и њено касније публикување у облику два обимна текста у нишком локалном часопису, али и исповед остарелог ментора да је учинио „највећу личну грешку“ тиме што га својевремено није именовао за свог асистента; ноћевање по власотиначким, нишким и београдским биртијама са „Дон Ђуром“; сусрет раних осамдесетих на стручном саветовању у Кумровачкој политичкој школи и касније рецензирање *Речника религијских појмова* и других монографија и студија академика Ивана Цвитковића – која су га са величајним социолозима спрезали у „гранитна јаранства“.

Коначно, и разговори уприличени специјалним приликама, оба са писцем овог поговора – ранији као сегмент опсежних активности на објављивању поменуте му споменице, а каснији поводом приређивања свечарске књиге у част важног јубилеја Филозофског факултета у Нишу (Тодоровић 2021) – убрајају се у недвосмислене приносе историји српске социологије. На почетку, у њима сабеседник испољава *учтивост*, конститутивни чинилац међуљудске комуникације (Рајић 2017): како бити *оштар* у аргументацији, а остати *пристојан* (узгред буди речено, данашња млађана социолошка јавност имала би се чему подучити на плану вербалне регулације друштвених односа).

Кад кроз социолошки микроскоп скрозира: 1. виспреност плејаде социолошких учитеља, 2. учинке првих генерација нишких дипломираних социолога, 3. колегијалне односе са бројним југословенским и српским социолозима, 4. професионално усавршавање и каријеру на Катедри за друштвене науке Машинског факултету у Нишу, 5. личну репутацију у „првој социолошкој лиги“, 6. напоре на оснивању Југословенског удружења за научно истраживање религије (ЈУНИР), Комренских социолошких сусрета (КСС) и Нишке ромолошке школе, 7. учинке небројених националних и интернационалних конференција, било као непосредни учесник, било као њихов неуморни организатор, 8. едиторске „муке“ на приређивању вододелничких зборника и монографија, 9. сарадничку кооперацију са млађим колегама из академске заједнице и допринос њиховом универзитетском унапређивању, 10. најважнија постигнућа у социологији религије, ромологији, кафанологији, социологији села и инжењерској професији и етици, 11. чланство у престижним стручним научним телима и часописним редакцијама, 12. руковођење вишегодишњим државним и међународним пројектима, 13. уређивање издавачких библиотека, 14. уручене награде и признања, 15. ефекте рада главних еснафских удружења, 16. негдашње успехе националних Групâ за социологију и њихово садашње устројство и усмерење, квалитет наставних програма, те (само)задовољство њихових упошљеника, 17. генералну универзитетску перспективу и будућност социологије као професије („социологија /ни/је пропало предузеће“) и, коначно 18. положај и улогу друштвено-хуманистичких наука данас, те задатак интелектуалца у савременом друштву и култури – његовим изражајем доминира *критичарски стил*, по потреби оштар, али увек добронамеран, често духовит, али не и увредљив. И кад има разлике у назорима, нема омраге: преовладава прецизна одмереност личног става, без злобивих примедби.

***

Драгољуб Б. Ђорђевић *заточник је социологије*. Могло би се казати, парафразирајући један од наслова из његове књиге, и *добри дух* социологије у Србији. Свестан је многиликих неуредности ес-

нафа који круне и затомљују углед домаће социолошке науке. Уз реално неспокојство, у његовом мисаоном пластенику преовладава стидљиви оптимизам. На концу, ова књига чини слику о социологији бољом но што у реалности јесте.

Обделавање социолошке њиве је теретни посао, који наш аутор предано обавља, ево, и на прагу осме деценије живота. Пожелимо мирно море и успешну пловидбу његовом социолошком корабу. Верујемо да ће се његов стваралачки опус²²⁷ једног дана наћи „на мети“ млађих генерација социолога, јер, сасма је сигурно, представља незаобилазан камичак српског социолошког мозаика с краја двадесетог и почетка двадесет и првог века.

Литература

- Antolović, Michael. „Svetska, transnacionalna i globalna istorija – historiografija za umrežena društva 21. stoleća?“. *Istorija 20. veka* 41, 2 (2023): 503–532.
- Babović, Staša. „Čemu još arheologija?“. *Etnoantropološki problemi* 6, 3 (2011): 565–577.
- Bošković, Aleksandar. „Pisati istoriju ili istorija antropologije kao antropološki problem“. *Etnološka tribina* 38, 45 (2015): 150–160.
- Bošković, Aleksandar. *Antropologija – od kamenog doba do kompjutera*. Београд: Evoluta, 2021.
- Ђорђевић, Драгољуб Б. и Драган Тодоровић. *Јавор изнад главе (Класична вера и ромско-православна сеоска гробља)*. Ниш: Комренички социолошки сусрети, 1999.
- Ђорђевић, Драгољуб Б. *На коњу с лаптопом у бисагама (Увод у ромолошке студије)*. Нови Сад и Ниш: Прометеј и Машински факултет у Нишу, 2010.
- Ђорђевић, Драгољуб Б., прир. *Кафанологија*. Београд: Службени гласник, 2012.
- Митровић, Љубиша. „Драгоцен допринос историји социологије у Југославији“. *Социолошки преглед* LVII, 3 (2023): 989–994.
- Рајић, Јелена. „Вербалне стратегије учтивости: индиректни говорни чинови“. *Антропологија* 17, 1 (2017): 9–18.
- Тодоровић, Драган, прир. *Бити социолог: споменица Драгољуба Б. Ђорђевића*. Нови Сад и Ниш: Прометеј и Машински факултет у Нишу, 2019.
- Тодоровић, Драган, прир. *Корени и крила (Монографија поводом 50 година Филозофског факултета Универзитета у Нишу)*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 2021.

---

²²⁷ О доприносу српској социологији религије, ромологији, кафанологији, социологији села и инжењерској етици савременици су изнели првотни суд у споменици „Бити социолог“ (Тодоровић 2019).